

יש מי שכתב מסברא שהוא הדין אם חילל הקרן בשווי, ואת החומש חילל על פרוטה אחת — מועיל, הגם שאינו חמישית ממה שפדה את הקרן. וכן להפך, עבר וחילל קרן מאה מנה על פרוטה, צריך לכתחילה ליתן חומש לפי הערך האמיתי, דהיינו עשרים וחמש (עפ"י אילת השחר. וע' גם מנחת שלמה ח"א סו ד"ה עוד רחש, שצדד שהחומש נקבע לפי הערך שהוא מחשיב את המעשר ולא לפי מה שפודה בפועל). ויש מי שכתב שגדר 'חומש' הוא חמישית מהדמים שפודה בהם, ולא חמישית משווי המעשר או ההקדש (ע' קהלות יעקב זרעים כב. וכן נקט כהנחה מוסכמת הגר"ש בחדושי — קסב). ומדבריו נראה שאם החומש אינו שווה חמישית ממה שמתפס בפדיונו, לא יצא ידי חובת 'חומש'.

ב. נסתפקו בגמרא האם חומשו כמותו אם לאו. ונפקא מינה למחלל הקדש, האם יכול ליתן החומש בקרקע או שמא דינו כקרן שאין ההקדש מתחלל על הקרקע. וכן לענין תשלומי תרומה המשתלמים בפירות חולין בלבד. וכן לענין חילול מעשר על אסימון (ושאר חפצים. איה"ש). ואמר רבא שחומשו כמותו (שממה שזה משתלם זה משתלם, אבל יש חילוקים אחרים ביניהם, לענין תוספת חומש על חומש ולענין שאין החומש מעכב. עתוס' וש"ר). וכן סיעו רבינא מהברייתא.

ג. לענין גזל ותשלומי תרומה שנינו שנותן חומש על חומש, כגון שכפר ונשבע על החומש והודה, או זר שאכל החומש שנתן לכהן. (וחמשתיו — לשון רבים; ויסף חמשתיו עליו — קח וא"ו ד'ויסף' והשלך לסוף המלה הסמוכה, הרי 'חמישתיו' — לשון רבים). וכן לענין חילול הקדש, אמר רב טביומי בשם אביי: מוסיף חומש על חומש (ויסף חמישית כסף ערכך עליו — מקיש חומשו לכסף ערכו).

א. כן נראה מדברי הרמב"ם (ערכין ז, ב. ע"ש באו"ש ועוד; אבי עזרי מעילה א, ה. והמנ"ח (שנג, ג) כתב שהרמב"ם השמיט דין זה). וצ"ע בדברי המאירי שנקט כדין פשוט שאין חומש על חומש בפדיון הקדש.

ב. בנהנה מן ההקדש, יש חומש על חומש, שאם חזר ונהנה בשגגה מן החומש — מביא חומש עליו (רמב"ם מעילה א, ה; מאירי).

אבל לענין מעשר לא נזכר בשום מקום, אף לא כספק, דין תוספת חומש על החומש.

ד. אמר רבא: חומש — כתחילת הקדש דומה [ולא כהקדש שני]. ולכן אעפ"י שאמר רבי יהושע בן לוי, על הקדש שני אין מוסיף חומש בפדיונו (ואם המקדיש יגאל את ביתו... — ולא המתפיס; ואם בבהמה הטמאה... — ראשונה משמע), החומש אינו בכלל זה, ויש תוספת חומש על החומש, כאמור. א. יש מדייקים מדברי הרמב"ם (מעילה א, ה) שאין תוספת חומש בנהנה מהקדש שני (ע' אבי עזרי שם באורך).

ב. במעשר, מוסיף חומש על חילול שני, כמוכח במנחות פב (תוס').

דין מעילה אמור גם בהקדש שני.

דף נה

קכג. מה דין האומר 'פרה זו תחת פרה זו של הקדש'; 'טלית זו תחת טלית זו של הקדש'? ומה הדין כאשר שם דמיהם, 'פרה זו בחמש סלעים תחת פרה של הקדש'...?

'פרה זו תחת פרה של הקדש; טלית זו תחת טלית של הקדש' — הקדשו פדוי, ויד הקדש על העליונה (שאם דמים הללו יתרים על דמי ההקדש — קנה הקדש. ואם הקדש יתר עליהם — ישלים על כרחו. רש"י).

א. ב'פרה זו תחת זו' מדובר באופן שאין שייך דין תמורה, כגון בקדשי בדיק הבית, או אפילו בקדשי מזבח וכגון שקדם המום להקדש (עפ"י תוס').

ב. תשלומין אלו שצריך להשלים — מדרבנן הם, משום הפסד ההקדש (ריטב"א).

ג. כמה ראשונים (ראב"ד רמב"ן ורשב"א) גרסו 'הקדשו אינו פדוי' — שאמנם הפרה השניה נתפסת בקדושה, אבל הקדשו אינו פדוי, שאין פדיון אלא בדבר הנישום ונעריך בדמים, ככתוב ופדה בערכך (רמב"ן ורשב"א וריטב"א נז. ר"ן כאן). [ואפילו לא פדה בשוויו, כיון שהזכיר דמים — הרי כאן 'בערכך' ופדוי. ע"ש]. ומלשון הריטב"א יש לדייק, דוקא כשמחלל שלא בשוויו צריך שיקצוב דמים, אבל חילול שוה בשוה מועיל ללא הערכה. וצ"ב.

וכן אם שם את ההקדש בדמים קצובים — הקדשו פדוי (ואין אומרים הואיל ושם לה דמים ואינה שוה כמו שאמר — אין דבריו כלום, אלא הקדש פדוי והוא ישרים. רש"י).

התוס' כתבו שרק ברישא נאמר 'ד הקדש על העליונה', שהואיל ולא הזכיר שווי, דעתו לחלל שוה בשוה, לכך כל עוד לא השלים לא חל הפדיון בשלמות (כן מפורש בתורא"ש. זה דלא כפרש"י שמותר ליהנות ממנו עד שלא ישלים), אבל בסיפא כיון שנתכוין לחלל אפילו שוה הרבה על דבר מועט — מחולל גם אם לא השלים [ואין צריך להשלים. חזו"א חו"מ לקוטים כ. וזה דלא כפרש"י].

ורבנו מאיר פירש (מובא בתורא"ש) שבסיפא הואיל וקצב דמים, אם הוברר שהתפיס על דבר השוה יותר, הרי זה הקדש בטעות ויכול לחזור בו, כאילו התנה בפירוש שאם שוה יותר ממה ששם — לא יהא הקדש. [ולפי מה שצדד החזו"א (לקוטים כ) לפרש בדעת התוס', אם נתאנה המחלל — אין צריך להחזיר לו].

קכד. א. אלו דברים שיעורם המזערי הוא 'שוה פרוטה'?

ב. אלו הם החייבים בחומש?

א. תנן: חמש פרוטות הן; —

ההודאה שוה פרוטה (לענין חיוב שבועת מודה במקצת);

והאשה מתקדשת בשוה פרוטה (כבית הלל ולא כבית שמאי. ריש קדושין).

וכן לענין שאר קניני כסף, שיעור הכסף בפרוטה;

והנהגה בשוה פרוטה מן ההקדש — מעל (אפילו פחות מכוית. פסחים לב. ובין באכילה בין בשאר הנאות. עחזו"א חו"מ לקוטים כג לדף יג). אבל נהנה פחות משוה פרוטה, אין בו חומש ואשם ואינו לוקה (ערמב"ם מעילה א, ג) אבל נתרבה להשבון הקרן (ואת אשר חטא מן הקדש ישלם).

וחייב להשיב בין שנהנה בודון בין בשגגה (רמב"ם מעילה א, ב. וי"א שזהו מדין מעילה — ע' אמרי משה מ; אבי עזרי נזקי ממון ח, א סק"ב; קהלות יעקב פסחים ו, ב"מ מג; אילת השחר. וע"ע מנחת חינוך רנח, ז).

ומן התורה אסור להנות מן ההקדש אפילו בפחות משוה פרוטה (עפ"י משנה למלך ב, טז; תומים סו סקע"א; מנחת חינוך קכו, יז). וי"ח (ע' בשירי המנחה בשם שיטמ"ק בכורות יד).

והמוצא שוה פרוטה — חייב להכריזו. [ואעפ"י שהזול לאחר המציאה]

יש אומרים שלדעת לוי אם הוזל אחר כך — פטור. הוזל בין האיבוד למציאה — נתבאר לעיל

(כז);

והגזול את חבריו שוה פרוטה ונשבע לו — יוליכנו אחריו אפילו למדי.

לוי שנה במשנתו דברים נוספים:

האונאה — פרוטה. ואילו לתנא דמתניתין אין אונאה לפרוטות. כן אמר רב כהנא.

א. לדעה זו, לפרש"י שיעור אונאה המנימלי — באיסר, שהיא המטבע הקטנה של כסף (כן

פירש הרא"ש ועוד. וי"א שכונת רש"י ששווי המקח איסר, ולפי"ז שיעור האונאה הוא מעט יותר מפרוטה.

עפ"י אמת ליעקב). ולדעת הרא"ש — מעה. ויש אומרים, כל שהוא יותר מפרוטה — יש בו

אונאה (עפ"י מגיד משנה [וכ"מ בר"ן ובמאירי] בדעת הרמב"ם. וע' בנמו"י).

ב. נחלקו הדעות האם הלכה כלוי אם לאו (ברי"ף ישנם חילופי גרסאות. והרא"ש נקט עפ"י הרמ"ה

שהלכה כלוי. וכן נטה המאירי. וכן פרשו בגמרא (נו:): דברי הברייתא. ואילו הר"ן [עפ"י הרמב"ם] נקט כרב

כהנא).

ישיבת הדיינים בפרוטה. רב קטינא אמר: ב"ד נזקקים אפילו לפחות משה פרוטה. ופרשו למסקנא

שרק אם הוזקקו לשה פרוטה, גומרים אפילו לפחות משה פרוטה, שלגמר דין אין צורך בפרוטה.

א. יש סוברים שלוי חולק וסובר שאף בגמר דין אין ב"ד נזקקים פחות משה פרוטה (כן כתב

הרא"ש וכן נקט להלכה). ויש פוסקים כרב קטינא (רמב"ם סנהדרין כ"א; ריטב"א ועוד). ויתכן

שלפי המסקנא דין זה מוסכם ואין בו מחלוקת (עמהרש"א).

ב. יש אומרים שב"ד נזקקים לדון על תביעות של דברים בעין כגון כלים, פחות משה פרוטה

(עריטב"א כאן; ר"י מגאש, ורמב"ן בשם גאון — שבועות לט; רמב"ם טוען ונטען ג,ה). ויש

חולקים (ערמב"ן ורא"ש שבועות שם. ועש"ך חו"מ ו).

מעשר שני, לפי דעה אחת אינו נפדה פחות משה פרוטה. ולדעה אחרת, חומש מעשר אינו פחות

מפרוטה, כמובא לעיל.

יש אומרים ששיעור איסורי הנאה להתחייב עליו הוא שוה פרוטה. וכן דין רבית, לכמה

דעות שיעורו בפרוטה. לדברי רש"י [דלא כהתוס' — גטין יב:], אין הקדש חל על פחות

משה פרוטה.

ב. חמשה חומשין הם; —

זר האוכל תרומה בשוגג [או שותה או סך] — משלם קרן וחומש. בכלל 'תרומה' — תרומה גדולה,

תרומת מעשר, תרומת מעשר של שדמאי (כר"מ, וכדלהלן), חלה ובכורים — שכל אלו נקראו 'תרומה'

בתורה.

כתב בספר 'ערוך השלחן העתיד' (פ,ד): כל דיני תשלומי תרומה קיימים גם באכילת תרומה

בזמן הזה, כשם שישנם בתרומת דמאי.

הפודה נטע רבעי ומעשר שני שלו — מוסיף חומש. (אבל אדם אחר הפודה, או בעל המעשר שפודה

במעות חברו — אינו מוסיף חומש).

הפודה את הקדשו (ולא הקדש שהקדיש אחר) — מוסיף חומש.

הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש — מוסיף חומש.

הגזול את חברו שוה פרוטה ונשבע לו — מוסיף חומש.